

EURIPIDO „MEDEJOS“ KOMPOZICIJOS KLAUSIMU

B. KAZLAUSKAS

„Medėja“ yra viena iš geriausių Euripido tragedijų. Po autoriaus mirties, helenizmo epochoje ir naujaisiais laikais, „Medėja“ iš visų jo tragedijų buvo mėgiamiausia. Ji dažniausiai statyta teatro scenoje. Tačiau „Medėjai“, nors ji yra didelės vertės, daryta ir tebedaroma ne vienas priekaištas kompozicijos atžvilgiu. Literatūros kritikų nuomonės tuo klausimu tebėra skirtingos. Vieni iš jų teigia, kad Euripido „Medėjos“ kompozicija yra vieninga¹ bei darni, Egėjo scena joje būtina, o kiti tai neigia, nors ir pripažįsta šios tragedijos didelę vertę². Šis klausimas yra svarbus, nes neteisingas sprendimas, jog „Medėjos“ kompozicija nesanti vieninga, sumenkina šios tragedijos vertę, ypač kad ir kai kurie tarybiniai literatūros kritikai tam tikru atžvilgiu yra linkę pritarti tokiai nuomonei³.

Vienas iš tokių priekaištų yra dėl to, kad Korinto karalius Kreontas pasigaili Medėjos ir leidžia jai dar vieną dieną pasilikti Korinte. Kritikai Euripidui prikiša, kad viena diena esanti per trumpas laikas pakelti tokiam dideliui tragiškų įvykių krūviui.

Su tokiu priekaištu sunku būtų sutikti, nes „Medėjos“ veiksmas yra pakankamai pribrandintas. Be to, kad ruošiamas kerštas neiškiltų aikštėn, viskas turi būti daroma greitai, dar tą pačią dieną. Dėl to autorius ir suintensyvina šios tragedijos veiksmą. Medėjos pasiryžimas stiprėja, jos nelydi didėja. Ta, kuri prieš nieką nesilenkė, nieko savo gyvenime nemaldavo, dabar atsiklaupė prieš Kreontą. O jis padarė jai malonę — leido dar vieną dieną pasilikti Korinte. Medėja pasiryžta per tą vieną dieną įvykdyti savo kėslus:

Paversiu aš lavonais šiandien priešus tris:
Ir tėvą, ir jo dukrą, vyrą savąjį⁴.

Tas „Medėjos“ kompozicijai daromas priekaištas neteisingas dar ir todėl, kad senovės graikų tragikai, matyt, laikėsi tam tikrų tragedijai keliamų reikalavimų, apie kuriuos kalba Aristotelis: „Tragedija stengiasi, kiek tai įmanoma, tilpti viename saulės apsisukime arba bent nedaug ji

¹ Pohlenz, Die griechische Tragödie, II, Leipzig, 1930, S. 72; Louis Méridier, Euripide, t. I, Paris, 1925, p. 115—117; Schadewaldt, Monolog u. Selbstgespräch, 1926, S. 190 Uw. 2; С. И. Радциг, История древнегреческой литературы, Издание 2-е, 1959, стр. 308.

² E. Bethé, Medea-Probleme.— „Berichte über die Verhandlungen der Königl. Sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften zu Leipzig“. Philologischen-historischen Klasse, B. 70, H. 1, 1918.

³ Ю. В. Откупщиков, Внешняя политика Афин 438—431 гг. в свете трагедии Эврипида. — «Вестник древней истории», т. 1 (63), Москва, 1958, стр. 45.

⁴ Euripidas, Medėja, Vilnius, 1960, eil. 376—377.

peržengti“⁵. Tokių reikalavimų Euripidas ir laikėsi „Medėjoje“. Ir tai nenkenkia šios tragedijos kompozicijai.

Svarbiausias priekaištas yra dėl to, kad „Medėjai“ nesanti reikalinga Egėjo scena. Bene aštriausiai dėl šios scenos dirbtinumo ir net nereikalingumo yra pasisakęs E. Betė⁶. Jo nuomone, „Medėja“ esanti sukurta ne visiškai pagal vieningą planą. Autorius, anot jo, Egėjo sceną į šią tragediją įtraukęs vėliau, kai ji buvusi parašyta. Norėdamas tą sceną motyvuoti, jis atitinkamai prikūręs ir 387—396 eilutes. Medėjos monologe šios eilutės, kritiko nuomone, nesiderinančios su kontekstu ir nesuprantamos. Jis prikiša Euripidui ir tai, kad Medėjos aistringą ryžtą griebtis keršto ir žiaurių priemonių — padegti karaliaus Kreonto namą, nužudyti savo konkurentę (Gljaukę) jos lovoje — pakeičia ramus blaivėjantis jos susimąstymas, ir ji nutaria truputį palaukti⁷. Tragedijos 391—393 eilutėse Medėja sako:

Palauksiu kolei kas.
Jei prieglaudą kur gauti man viltis nušvis,
Vylingai ir slapta jiems rengsiu žudynes.

Šiose eilutėse E. Betė įžiūri prieštaravimą tam, ko turėtume laukti iš visos iki tol besivysčiusios „Medėjos“ veiksmo eigos ir pačios Medėjos pergyvenimų, nes poetas laikėsi griežtos linijos nuo to laiko, kai Kreontas išstremtai Medėjai su vaikais leido pasilikti dar vieną dieną Korinte. Medėja iki tol tiesiai ėjo, pasiryžusi savo priešus nunuodyti. E. Betė klausia: ko gi ji dar galėtų laukti, kas jai, pamestai, galėtų duoti vilčių surasti prieglaudą svetimame krašte, kai diena jau baigiasi?⁸ Taigi, E. Betė šio laukimo nesupranta ir teigia, kad tai prieštarauja Euripido vedamai meninei linijai. O 392—393 eilutes jis laiko suprantamas tik kalbiniu atžvilgiu:

Jei prieglaudą kur gauti man viltis nušvis,
Vylingai ir slapta jiems rengsiu žudynes.

E. Betė, aiškindamas šią vietą, štai kaip samprotauja. Kodėl ji nori atmesti tikrą klastos kelią (nuodijimą), jeigu ji nesitiki jokios prieglaudos: gal dėl to, kad pasirinktų pavojingesnį, beviltiškesnį būdą? Ji ką tik atmetusi (eil. 383) atvirą smurtą, gal būt, dėl to, kad, nutverta ant rūmų slenksčio, nepasiektų savo varžovės, nekalbant jau apie visus kitus jos priešus⁹. Trumpai sakant, E. Betė mano, jog toks žudymo priemonės — nuodų — keitimas į durklą esąs nenatūralus ir neišplaukiąs iš pačios herojės minčių eigos. Cituodamas 395 ir sekančias eilutes, E. Betė samprotauja toliau: ką ji pagrindžianti, taip šaukdamasi Hekātės? Atvirą smurtą!

Aš durklo griebiuos ir, nors grėstų man mirtis.
Žudysiu juos visus nepaprasta drąsa.
Vardan Hekātės tos, kurią aš garbinu,
Kurią globėja sau pati išsirinkau,
Kur gyvena židiny manų namų,
Nė vienas nesidžiaugs, kas įžeidė mane¹⁰.

⁵ Aristotelis, Poetika, Vilnius, 1959, p. 47.

⁶ E. Bethe, Medea-Probleme, B. 70, S. 1—15.

⁷ E. Bethe, Medea-Probleme, B. 70, S. 3.

⁸ E. Bethe, Medea-Probleme, B. 70, p. 3.

⁹ E. Bethe, Medea-Probleme, S. 4.

¹⁰ Euripidas, Medėja, eil. 395—400.

Tai esanti nesąmonė, sako E. Betė. Ne kardą įspaudžianti Hekatė Medėjai į rankas, o padedanti jai nuodais ir burtais, jos „tiesiame kelyje“ Hekatė esanti vadovė. Ir šią mintį kritikas veda toliau. Jis mano, jog Medėja galvojanti apie klastą ir nuodus, o ne apie kardą, kada sako:

Tiktai drąsiau! Dabar parodyk, ką gali,
Medėja, klastomis ir savo apžavais.

Tarp 396 ir 397 eilučių, esą, nutrūkstas ryšys, ir visos kitos (391—396) eilutės dėl šios minties eigos ir, iš dalies, dėl situacijos pasidarancios nebesuprantamos. Nuo suminėtųjų eilučių nebeatskiriamos ir 338—390 eilutės. Medėja atsisakanti beprotiško smurto, kurio ji norėjusi griebtis iš pradžių (eil. 383). Jos tikrasis kelias esąs matomas 386 eilutėje: „žudyti juos nuodais“. Tam tinkančios 397 ir 404 eilutės.

Pirmiausia paanalizuokime 387—396 eilutes. Iš anksto reikia pastebėti, kad E. Betė savo darbe iš „Medėjos“ reikalauja nuoseklaus minčių dėstymo, bet kai kur ir jis pats nekreipia pakankamai dėmesio į šios tragedijos pagrindinės veikėjos ir apskritai psichologinę raidą.

Euripidas pačioje nagrinėjamos tragedijos pradžioje stengiasi veikėjų lūpomis apibūdinti Medėją. Pavyzdžiui, jau prologe auklė sako:

Jos būdas atkaklus, ji nepakęs skriaudos:
Aš ją pažįstu, o dėl to man ir baugu¹¹.

Tokia atkakli Medėja, auklės nuomone, galinti nužudyti durklu savo konkurentę-jaunavedę jos lovoje, valdovą Kreontą ir Jasoną. Ji esanti pavojinga ir savo vaikams. Tačiau priemonių kerštui Medėja dar neranda (eil. 262). Autorius kaip keršto įrankį mini kardą (eil. 266), bet tikrųjų priemonių, kurių bus imamasi, dar nenurodo. Kreonto ištremta, bet dar vienai dienai palikta su vaikais Korinte, Medėja galvoja, kaip atkeršyti Kreontui, jo dukteriai Gliaukei ir Jasonui (eil. 378—382); apie vaikų nužudymą ji neužsimena. Medėjai atrodo, kad už durklą patogesnė žudymo priemonė yra nuodai (eil. 387) — tokiais atvejais patikimiausia moterų keršto priemonė. Bet priešams nubauti yra minimos ir kitos priemonės: durklas, ugnis, kuriomis ji yra linkusi pasinaudoti pavojuje.

Nuo tos vietos Euripidas svarsto tolesnį „Medėjos“ keršto planą. Kur Medėjai dėtis nuo karaliaus giminaičių ir korintiečių keršto, jeigu žudynės pavyktų. Ji ieško, kaip išsigelbėti. Medėja įsivaizduoja, kad žudynės įvyko. Kas gi bus su ja? Kur ji gaus prieglaudą?

Jie mirs. Koks miestas gi tuomet priims mane,
Kas man pasiūlys saugų kraštą ir namus,
Kas prieglaudą suteiks ir kas apgins mane?
Aš nieko neturiu.

Iš paskutiniųjų žodžių οὐκ ἔσται (nėra) gali atrodyti, kad Medėja neturi jokios prieglaudos ir nesitiki jos gauti. Ir dėl to E. Betei kyla klausimas, ko ji turinti laukti? Tačiau ką galvoja Medėja, sakydama οὐκ ἔσται (nėra), kaip suprasti šiuos jos žodžius? Ji, matyt, svarsto, kad jos, kaip žudikės, nepriims joks miestas, joks draugas ir joks svetimšalis. Panaši mintis yra 842—846 eilutėse:

Kaip miestas ir šventosios upės,
Šio krašto draugai kilniaširdžiai
Vaikų nekaltųjų žudikę
Ir tokią nedorėlę baisią
Tave bepriims?

¹¹ Euripidas, Medėja, eil. 38—39.

Kaipgi gali Medėja tikėtis, kad ją, žudikę, kas nors priimtų ir duotų jai prieglaudą. Juk priimti žudikę yra nusikaltimas ir papročiams, ir moralėi. Todėl prieglaudos ji ieškos apgaule, nesakydama Egėjui apie savo kruvinus kėslus. Tokios aplinkybės ir baimė dėl savo ateities verčia Medėją susimąstyti, dar kartą pagalvoti ir palaukti valandėlę. Tačiau E. Betė toks laukimas nesuprantamas. Tą laukimo motyvą tenka aiškinti, remiantis dinaminio tragedijos veiksmu. Jeigu Medėjos kerštas būtų statiškas, be dinamizmo ir be veikėjos psichinės vibracijos, be asmenybės tragizmo, tai būtų tik fizinis veiksmas. Prieš atlikdama tokį žiaurų darbą, Medėja giliai išgyvena, apsvarsto visas galimas keršto aplinkybes ir priemones. Poetas vykusiai atskleidžia Medėjos psichinę būklę. Aistros apimta, ji ryžtasi atkeršyti savo priešams, bet ji taip pat kupina minčių, išskaičiavimų griebtis atsargumo priemonių savo priešams skaudžiau nubausti, apsisaugoti nuo jų keršto ir susirasti sau prieglaudą. Be to, „palauksiu kolei kas“ sakoma, kai žmogus ryžtasi atlikti pavojingą veiksmą, bet svyruoja. Pagaliau Medėja pasiryžta savo priešus nunuodyti. Bet, pavojui ištikus, ji neatsisakytų panaudoti ir durklą:

Bet jei nelemtos kliūtys man pastos kelius,
Aš durklo griebsiuos ir, nors grėstų man mirtis,
Žudysiu juos visus nepaprasta drąsa.

Tarp 396—397 ir sekančių eilučių toks ryšys, kad Medėja yra pasiryžusi žudyti savo priešus nuodais, o sutikus kliūčių, griebtis ir durklo. O kad tikrai pavyktų atkeršyti, ji šaukiasi į pagalbą ir Hekatę. Bet tai nereikia, jog čia nėra ryšio, kaip teigia E. Betė.

Iš to, kas pasakyta, išplaukia, kad 387—396 eilutės yra natūrali Medėjos monologo dalis, jos glaudžiai susijusios su tuo monologu ir neturi jokio dirbtinumo. Nors daugelyje šios tragedijos vietų, Medėjai jaudinantis, yra daromos digresijos, tačiau jos nesuardo veiksmo ir minties raidos nuoseklumo.

E. Betė smarkiai kritikuoja Egėjo sceną, kuri skaitytoją veikianti kaip „šalto vandens perliejimas“, nes ji įvesta vėliau, kaip jau sakyta, prikūriant 387—396 eilutes, kurias jau aptarėme.

E. Betė toliau nurodo, kad Egėjas šioje scenoje pasirodęs taip nemotyvuotai, kaip niekada joks veikėjas išlikusiose iki mūsų dienų tragedijose (p. 6). Girdi, Egėjas Medėją nuoširdžiai sveikinas kaip gerą pažįstamą, nuoširdi esanti ir Medėja, bet visa tai nesą motyvuota. Ir pagaliau E. Betė priduria: „Motyvas šiai Egėjo kelionei į Troidzeną yra pritemptas už plaukų“ (p. 6). Iš dalies tam pritaria ir J. V. Otkupščikovas. Jis teigia: „Pats Egėjo scenos „savo vietoje“ problemos atsiradimas, kaip mums atrodo, kalba apie tai, kad ji „Medėjoje“ ne visiškai „savo vietoje“, šiaip ar taip joje ne visas logiška ir suprantama“¹². Šie žodžiai rodo, jog jų autorius ne visiškai pripažįsta „Medėjos“ kompozicijos vieningumą. Tuo tarpu kiti tarybiniai antikinės literatūros tyrinėtojai Euripido „Medėjos“ kompozicijos klausimu yra kitos nuomonės. S. J. Radcigas sako: „Savo kompozicija Euripido tragedijos yra labai įvairios. Kai kurios iš jų, kaip „Medėja“, „Hipolitas“, pasižymi veiksmo vieningumu“¹³. Tokios pat nuomonės yra ir I. Tronskis. Jis savo „Antikinės literatūros istorijoje“ apie Euripidą rašo: „...jo kūryboje galima sutikti ir griežtai nuoseklų veiksmo vystymąsi („Medėja“, „Hipolitas“, „Bakchantės“)¹⁴. Nors abu pastarieji

¹² Ю. В. Откупщиков, ук. ст. — «Вестник древней истории 1 (63)», стр. 45.

¹³ С. И. Радциг, История древнегреческой литературы, Издание 2-е, 1959 г., стр. 308.

¹⁴ I. Tronskis, Antikinės literatūros istorija, Vilnius, 1961, p. 187.

autoriai specialiai nenagrinėja Egėjo scenos, bet iš jų pasisakymų apie „Medėjos“ veiksmo raidos vieningumą matyti, kad jie nelaiko Egėjo scenos destruktivia, vystant šios tragedijos veiksmą, ir tuo pripažįsta jos kompozicijos vieningumą. V. Melendorfas, niekuo nemotyvuodamas, teigia, kad Egėjo pasirodymo scenoje motyvavimas esąs paviršutiniškas, kad autorius turėjęs daugiau pasakyti apie Atėnų reikalus¹⁵. O E. Betė eina dar toliau, neteisingai nurodydamas, jog „negali būti rimtai teigiama, kad Egėjo scena dramatinei raidai būtina“¹⁶.

Egėjo scena išplaukia iš ankstesnės šios tragedijos turinio ir veiksmo raidos. Juk jau nuo pat tragedijos pradžios poetas nuosekliai veda mintį, kad Medėjai susidariusi nepakenčiama padėtis ir ji neapsakomai kenčianti. Prologe auklė nurodo, jog Medėja esanti visų apleista, Jasono paniekinta. Pati Medėja prisimena savo tėvynę, pakreipia josios link savo galvą ir norėtų, kad kadaise paniekinta tėvynė ją priglaustų (eil. 30—33). Tarnus jos tokia nelaimė sukrečia (eil. 63, 70—73 ir eil. 169—173). Medėja nepagudžiama, nesuraminama (eil. 140—143). Choras jaudinasi dėl jos sunkios padėties, kad ji, palikusi tėvynę ir namus, dabar yra visų apleista ir ištremta (eil. 441—445). Jis jaudinasi, meldžiasi, kad nereikėtų jai pasaulyje klaidžioti tremtine (eil. 346—349). Choras Medėjai palankus. Korifėja užjausdama rūpinasi, kur šitaip nelaiminga Medėja susiras prieglaudą, kieno namai arba kuris kraštas ją išvaduos iš nelaimės (eil. 361—363). Veiksmas taip pribrandintas, kad Medėjai viskas graso kančia ir nelaimėmis. Jasonas siūlo savo pagalbą, pinigų ir rekomendacinį raštelį, bet ji išdidžiai atmetė. Tikrąją pagalbą suteikia Egėjas, Atėnų karalius, Medėjos draugas.

Taip nuosekliai vystydamas tragedijos veiksmą, Euripidas įveda Egėjo sceną, kuri yra pakankamai motyvuota. Mano nuomone, „Medėjos“ tragedijoje, prieš įvedant Egėją, autoriui nebuvo jokio reikalo kalbėti apie Atėnų reikalus ir apie patį Egėją.

E. Betės išvados dėl Egėjo scenos nereikalingumo visai nepagrįstos. Kad Egėjo scena motyvuota, jau nurodėme, kalbėdami apie 387—396 eilutes. Egėjo scenai motyvuoti galima paminėti ir 361—363 eilutes, kur poetas užsimena apie prieglaudą Medėjai:

Kur tau kreiptis dabar ir kur prieglaudą rast?
Kur tu rasi namus arba kraštą, kuris
Iš nelaimių tave išvaduotų?

Panaši aliuzija susidaro prieš pat Egėjo atvykimą, 646—649 eilutėse:

O kad nereikėtų bedalei man vienai,
Žmonių apkalbėtai,
Vargų iškamuotai,
Pasaulyje tremtine klaidžiot.

Yra žinoma, kad kelias iš Delfų į Troidzeną ėjo pro Korintą. Dėl to anais laikais žiūrovai, matyt, nelaikė, jog Egėjo kelionė pas Medėją neįtikima. Be to, Egėjas tuo metu buvo ne kažkokia mitinė būtybė, o ne taip tolima istorinė asmenybė. Visi šie faktai padeda paneigti priekaištus dėl Egėjo scenos motyvavimo.

Kritikuodamas Egėjo sceną, Betė sako, kad Medėjai nesanti reikalinga jokia prieglauda. Šį savo teiginį jis nevykusiai pagrindžia rūmuose sielvartaujančios Medėjos žodžiais (eil. 144—147), kai ji šaukiasi mirties:

¹⁵ Zr. Ulrich von Wilamowitz Moellendorf, Griechische Tragödien, B. III, sechste Auflage, Berlin, 1922, S. 185.

¹⁶ E. Bethe, Medea-Probleme, B. 70, S. 6.

Tegu trenkia perkūnas iš aukšto dangaus
Man į galvą tiesiog. Kam bereikia gyvent?
Ak, aš trokštu dabar tik numirti greičiau
Ir pabaigti gyvenimo kančią.

ir 794—796 eilutėse:

O kai Jasono nuteriosiu aš namus,
Išsisiu iš šio krašto, kad mielų vaikų
Neberegėčiau kraujo po baisių darbų.

Medėja galvoja bėgti į Atėnus po vaikų žudynių. E. Betė mano, kad tarp šių eilučių esąs prieštaravimas. Jo nuomone, Medėja nieko nesitikinti iš gyvenimo ir nenorinti gyventi, todėl esąs beprasmiškas jos maldavimas, kad Egėjas jai suteiktų prieglaudą, ir Egėjo scena.

Kaip matome, ir čia E. Betė vietomis pažiūri formaliai, nagrinėja atskiras eilutes, neįvertindamas vystomos minties visumos. Bet iš nagrinėjamosios tragedijos matyti, kad tokie nenoro gyventi vaizdiniai Medėjai kyla tik tuomet, kai ji atsiduria sunkioje ir pavojingoje būklėje. Herojės norą gyventi, atkeršijant savo priešams, geriausiai rodo jos maldavimas, kai ji prašo Egėją pagalbos:

Pasigailėk, pasigailėk nors tu mane
Ir neatstumk paniekintos ir ištremtos,
Priglausk savam krašte ir savo namuose¹⁷.

Ji prisaikdina Atėnų karalių Egėją, kad šis suteiks jai pagalbą. Ne tik Egėjo scenoje, bet ir toliau daugelyje tragedijos vietų Medėjos ryžtas gyventi, nors ir svetur, yra neabejotinas. Tai rodo 794—796, 1237, 1384 eilutės. Dėl to nėra jokio prieštaravimo tarp Medėjos reiškiamų minčių dėl gyvenimo ir mirties. Be to, pergyvenimai ne visuomet detalčiai apsprendžia herojaus veiksmų pastovumą ir nuoseklumą. Svarbu, kad charakteris būtų nuoseklus. Aistrų protrūkiai dar nereiškia charakterio nenuoseklumo. Toks yra Medėjos charakteris; jis yra tvirtas, ir nors keršto aistros blaškoma Medėja susvyruoja, bet savo galutinio tikslo tvirtai siekia.

Toliau, priekaištaudamas dėl Egėjo scenos įvedimo, E. Betė sako, kad ji esanti nedžiugi, nemaloni ir charakteriui Medėjos, kuri sau paruošia prieglaudą, o savo vaikus beširdiškai nužudo. Ji nemaloni savo šaltu egoizmu verdančioje žiaurios moters aistroje. Egėjo scena esanti nelaimė, anot E. Betės, „Medėjai“, kuri be jos galėtų būti iš Euripido tragedijų didžiausia. Kritikas klausia, kas paskatino poetą pakeisti šios tragedijos planą ir įvesti Egėjo sceną. Jis mano, kad tai buvę ne meniniai tikslai, o poeto garbės troškimas, jo karštas noras patikti atėniečiams, nuolaidžiauti publikai. „Medėjos“ medžiaga buvusi svetima atėniečiams. Tik Egėjo scena jiems buvusi artima,— teigia E. Betė¹⁸.

Dėl tokio E. Betės samprotavimo galima pasakyti, jog jis teisingai kelia mintį, kad Egėjo scena nedžiugi. Bet neaišku, kodėl ji nemaloni Medėjos charakteriui? Juk iš pat nagrinėjamosios tragedijos pradžios sunku laukti kitokios Medėjos. Be to, nors ir nemaloni būtų ši scena, bet ji dar labiau padidina „Medėjos“ tragiškumą. Euripidas Egėjo scenoje Medėją iš aistros perveda į ramią būklę, į svarstančios moters būklę. Ir čia poetas ją parodo ne atvirą, o meilikaujančią ir klatingą savo planų ir jausmų maskuotoją. Prieš Egėjo sceną žiūrovas Medėją matė tūžtančią ir grasinančią žiauriai nubausti savo priešus, o pačioje scenoje autorius prislopina jos keršto jausmus ir parodo ją šaltai ir

¹⁷ Euripidas, Medėja, eil. 711—713.

¹⁸ E. Bethe, Medea-Probleme, S. 15.

slapta siekiančią savo tikslo. Ji tam tikslui pajungia Atėnų karalių Egėją, prieš kurį parpuolusi ant kelių, maldauja prieglaudos panašiai, kaip kadaise prašė Kreontą, kad šis ją paliktų Korinte. Ji prisaikdina karalių Egėją, kad šis suteiktų jai apsaugą. Taigi, ramumu, klasta ir šaltu Medėjos egoizmu dvelkia ši scena ir dar labiau sustiprina tragizmą. Egėjo ir Medėjos dialoge ramiu tonu, be aistrų ir patoso, atskleidžiami Jasono ir Medėjos šeimininiai santykiai, šeimos tragedija, Jasono neištikimybė, jo vedybos su karaliaus dukterimi. Autorius parodo, jog nelaimėje Medėja ne viena, ji gali gauti prieglaudą pas gerą Atėnų karalių. Žodžiu, Egėjo ir Medėjos scena autorius nori užtikrinti Medėjai prieglaudą ir pagrįsti tolesnį jos veiklos planą.

Egėjo scena „Medėjos“ tragedijos veiksmą pajvairina, praturtina, siek tiek sušvelnina įtemptą padėtį ir paruošia jį kulminacijai. Ar tragedijai išeitų į gera, jeigu Egėjo atvykimas būtų iš anksto dar daugiau motyvuotas, išbaigtas jo paaiškinimas ir pan.? Grožis ir patetinis įspūdis anaip tol neglūdi vien loginiame nuoseklume, apdailintame išbaigtume. Euripidas mėgo novatoriškumą, kartais ir staigumus, ir prieštaravimus. Tuo atžvilgiu jis sulaužė savo pirmtakų ir netgi bendralaikį tragiškų tradicijų. Ir gerai, kad jo „Medėjoje“ nėra tokio kruopštumo ir pedantiškumo. Egėjo scenai užtenka motyvavimo; tiek visa „Medėjos“ tragedija, tiek ir Egėjo scena rutuliojama laisvai, lengvai ir meniškai. Šioje scenoje žiūrovas po įtempto tragedijos veiksmo atsigauja, tarsi prieš didžią jos kovą.

Iš Egėjo scenos matome, jog Egėjas yra paprastas žmogus, nors ir karalius. Jis su Medėja kalbasi apie savo gyvenimo rūpesčius, niekuo jos nekaltina ir nieko iš jos nereikalauja. Egėjo asmeniu Euripidas, gal būt, norėjo Atėnų karalių, neparodantį nei gyvenimo aistrų, nei garbės troškimo, pavaizduoti kaip demokratiškumo pavyzdį. Egėjas yra kontrastas Jasonui ir Kreontui, kuriuos valdo išskaičiavimai ir aistros. Ramus ir rimtas Egėjo scenos veiksmas savo naujais motyvais verčia pagalvoti ir apie Medėjos vaikų ateitį. Štai karalius Egėjas norėtų turėti vaikų, ilgisi jų, nelaimingas be jų, o Medėjos šeimos tragedija bloga lemia vaikams. Atrodo, jog autorius nori pasakyti, kad tėvams vaikai yra brangūs ir, anot Arnimo, kalba su bevaikiu ir aistringai vaikų trokštančiu Egėju įdiegti į Medėjos sielą diegus mąstyti apie vaikų nužudymą“ (žr. jo leid. „Medea“ įvadą, p. XIX).

J. V. Otkupščikovas, teigdamas, kad Egėjo scena „Medėjoje“ „ne visai savo vietoje“, kad „joje ne viskas logiška ir suprantama“, yra, matyt, E. Betės įtakoje. Pastarasis, kaip buvo sakyta, nepripažindamas „Medėjos“ kompozicijos vieningumo, yra mėginęs sukeisti jos veiksmo ir scenų tvarką arba visiškai išmesti Egėjo sceną, kad atstatytų „pirminę“ tvarką. Tačiau pamėginęs, E. Betė tokios operacijos atsisakė ir pripažino tik pirminio „Medėjos“ plano pėdsakus¹⁹. J. V. Otkupščikovas E. Betės teiginį, jog Egėjo scena esanti vėlesnis interpas, atmeta. Jis sako: „Vis dėlto Betės išvada, kad Egėjo scena esanti vėlesnis interpas, neturi pakankamo pagrindo“²⁰. Tačiau J. V. Otkupščikovas neatmeta E. Betės teiginio, kad Egėjo scena „ne visai vietoje“. Tiesa, pagrindinis jo straipsnio tikslas — nustatyti politinį Euripido „Medėjos“ pobūdį. Tai jis vykusiai ir padaro. Bet šis politinis tragedijos pobūdis neatskiriamas nuo jos kompozicijos. Iš tikrųjų politinis Egėjo scenos motyvas dar labiau įprasmina šios scenos būtinumą ir vietą „Medėjoje“. Egėjo pokalbyje su Medėja užsimenama apie Atėnų santykius su Korintu Pe-

¹⁹ E. B e t h e, *Medea-Probleme*, S. 16.

²⁰ Ю. В. О т к у п щ и к о в, ук. стр. — «Вестник древней истории», т. I (63), 1958, стр. 47.

loponeso karo išvakarėse — Egėjas atsisako paimti su savimi Medėją į Atėnus, kad dėl to jo nekaltintų svetimšaliai (korintiečiai). Egėjo scenoje išnyksta mitologinis elementas, Egėjas — Euripido laikų atėnietis. Egėjo politinių sąlygų aptarimai kalbamojoje scenoje panašūs į Tukidido aprašytas atėniečių ir kerkyriečių sutarties sąlygas²¹. Atskleidžiamos panašios Euripido ir Tukidido vietos: atėniečių ir kerkyriečių pasikalbėjimas yra panašus į Jasono ir Medėjos dialogą²². Tokia tų laikų tikrovę vaizduojanti Egėjo scenos vieta visai scenai suteikia subtilų politinį pobūdį; anot J. V. Otkupščikovo, korintiečių veikėjų paveikslai tragedijoje išreikšti gana švelniais tonais²³. Kreonto scenoje Kreontas yra sukalbamas, jis leidžia Medėjai su vaikais pasilikti vieną dieną Korinte. Gal būt, Euripidas jo charakterį ir sušvelnino, norėdamas parodyti, kad ir pavojaus atveju galima daryti nuolaidų: Peloponeso karo išvakarėse tartis politiniais klausimais ir šį tą pasiekti. Jis save apibūdina net kaip negriežtos prigimties valdovą; už tai jam net yra teke nukentėti. Aiškesnė politinė mintis slypi šiose pirmojo epeisodijo choro eilutėse: *βέβαια δ' ὅρκων λάρις οὐδ' ἐπ' αἰδῶς Ἑλλάδι τὰ μεγάλα μέγας* (dingo priesaikų grožis, nebėra gėdos didžiojoje Eladoj, eil. 439—440).

Jau Vekleinui²⁴ kilo mintis šią vietą palyginti su Tukidido raštų atitinkama vieta (III, 82), kur sakoma, kad visa Elada buvo sukrėsta, nes visur vyko kovos tarp liaudies ir diduomenės partijų: pirmoji vadovavo atėniečiams, antroji — lakedemoniečiams. Ar Euripidas turi galvoje šią Tukidido vietą, ar kurią kitą, tai ne tiek svarbu. Bet viena yra aišku, kad čia kalbama apie visą Graikiją ir, matyt, politinė prasmė, nes nesutarimai tarp atikiečių ir peloponesiečių buvo labai paaištrėję. Sudarytoji 30-čiai metų taikos sutartis faktiškai jau buvo sulaužyta. Graikijai grėsė karas. Tokią šios šalies padėtį Euripidas pavaizduoja minėtosiose eilutėse.

Politinių motyvų taip pat yra Egėjo scenos choro giesmėje. Aiškinamas *ἱερὰς χώρας ἀπορθήτου* (šventos nenuniokotos žemės) eilutės žodį *ἀπορθήτου*, J. V. Otkupščikovas jam teikia „nenuniokotos žemės“ reikšmę. Tada, kai lakedemoniečių kariuomenė stovėjo prie Atikos sienų, o Periklis pagal savo karo planą sutraukė į Atėnus visus gyventojus iš provincijos ir neketino Atikos ginti sausumoje, šis žodis *ἀπορθήτου* (nenuniokotos) priminė atėniečiams gresiantį nuniokojimo pavojų. Apdainuodamas šioje giesmėje gimtosios šalies grožį, poetas tartum kvietė piliečius ją tokią išlaikyti, o tai buvo galima padaryti, tik išsaugojant taiką, sako J. V. Otkupščikovas²⁵. Šie politiniai motyvai padeda dar glaudžiau susieti Egėjo sceną su pačia tragedija ne tik psichologine, bet ir politine prasme. Ir ji „Medėjoje“ yra „savo vietoje“.

Albinas Leskis nekalba apie „Medėjos“ politinį pobūdį ir nekelia klausimo, ar Egėjo scena „savo vietoje“; jis mano, jog ši scena yra reikalinga tam, kad Medėja atliktų savo darbą. Tačiau jis priduria, kad Neofronas (I fragmentas) Egėjo atėjime jautė kažką netikėta. Publika, rašo A. Leskis, lengviau būtų priėmusi šią sceną, jeigu pirma „Medėjos“

²¹ Thucydides, De bello Peloponnesiaco libri octo, Berolini 1868, I, 44, 1.

²² J. H. Finley, Euripides and Thucydides.—„Hareward Studies in Cl. Phil“. XLIX, 1938, p. 23—68; žr. Ю. В. Оtkупщиков, ук. ст. — «Вестник древней истории», т. 1 (63), 1958, стр. 45.

²³ Plg. Ю. В. Оtkупщиков, ук. ст. — «Вестник древней истории», стр. 44.

²⁴ N. Wecklein, Ausgewählte Tragödien des Euripides, Erstes Bändchen; Medea, Vierte Auflage, Leipzig u. Berlin, 1909, S. 64, 439 eil. paaiškinimas.

²⁵ Ю. В. Оtkупщиков, ук. ст. — «Вестник древней истории», т. 1 (63), 1958, стр. 47.

būtų buvęs pastatytas „Egėjas“, kuris kolchietę atvežė į Atėnus ir surengė pasikėsinimą prieš Tesėjo posūnį²⁶.

Apie Euripido „Egėjo“ pastatymą pirma „Medėjos“ yra žinių, nors jos gana miglotos. Tačiau, pripažinus Egėjo scenoje politinį motyvą, darosi ryškus Euripido sumanymas, ir dar labiau aiškėja šios scenos įvedimo motyvavimas. Egėjas, Atėnų karalius, turi politinių tikslų. Poetas, nenorėdamas jų akcentuoti, siunčia Egėją į Troidzeną, ir tik pakeliui Atėnų karalius užsuka į Korintą ir čia nežymiai užsimena apie taikingą Atėnų nusistatymą korintiečių atžvilgiu.

Kad šią Egėjo sceną autorių skatinęs įvesti garbės troškimas ir noras patikti atėniečiams, o ne meniniai interesai, kaip teigia E. Betė, yra ne visiškai teisinga. Matėme, kad Egėjo scena yra nuosekli „Medėjos“ veiksmo vystymo išdava, šios tragedijos komponentas. Ją išugdo pribrandinta tragedijos veiksmo situacija, tai, kad Medėjai reikalinga prieglauda. Joje išryškėja ir tolesni politiniai motyvai. Egėjo pasirodymas scenoje Atėnų žiūrovams galėjo sukelti simpatijos ir patriotinius jausmus. Patriotinių, vienybės ir susitaikymo motyvų yra choro giesmėje, bet visoje „Medėjos“ tragedijoje jų labai nedaug. Be to, jie išreikšti labai atsargia forma. Euripidas visą svorį norėjo sutelkti į Medėją, o ne į šios tragedijos turinio ir kompozicijos patriotinius motyvus. Jis nenorėjo, kad patriotiniai motyvai užgožtų Medėjos charakterio ir viso kūrinio tragiškumą. Dėl to Euripido „Medėją“ galima laikyti psichologine politine drama su socialinių motyvų atspalviais. Ypač yra svarbūs šioje tragedijoje socialiniai motyvai; jie yra šios dramos pagrindinių herojų charakterių ir tikslų atrama. Meninės ypatybės eina per visą „Medėją“. Jų yra ir Egėjo scenoje, kuri laikoma meniniu tragedijos vienetu. Dialogai, vietomis reiškiami stichomistijos forma, ją pagyvina, choro giesmė pakelia iki poetinių aukštumų. Dėl to negalima teigti, kad meniniai interesai, įvedant Egėjo sceną, neturėjo reikšmės. Patriotiniai motyvai šios scenos choro giesmėje kartu yra ir meniniai. Ir atskirti juos vienus nuo kitų nėra galima. Tačiau tuo nepaneigiamas Euripido patriotizmas. Tokių atėniečių patriotizmą ir garbę skatinančių motyvų turi ir kitos Euripido tragedijos, pvz.: „Heraklidai“, „Maldautojos“, „Hipolitas“ (eil. 32), „Hekubė“ (eil. 466), „Trojietės“ (eil. 799), „Ifigenija Tauridėje“ (eil. 1450).

Taip vertinant Egėjo sceną, matyti, kad ji yra natūrali visos tragedijos dalis.

Egėjo scena nubrėžia planą tolesniam tragedijos veiksmui. Euripidas mokamai komponuoja likusią „Medėjos“ dalį. Gavusi Atėnų karaliaus prieglaudą ir atkeršijusi savo priešams, Medėja turi galimybę pas jį išvykti kartu su savo vaikais. Tačiau Euripidas tokio motyvo neįvedė, jis jo nelaikė dramatišku. Tai būtų buvę labai nesudėtinga ir paprasta ir neatskleistų pagrindinių veikėjų gilesnių psichinių išgyvenimų. Tokį veiksmą būtų galima taip apibūdinti: Medėja nužudė savo priešus ir pabėgo su vaikais. Tai būtų buvusi daugiau techninė tragedijos baigtis. Autorius, kad padarytų veiksmą tragiškesnį, panaudoja ir Medėjos vaikus. Medėja siunčia savo vaikus su nuoduose įmirkytomis dovanomis pas savo konkurentę, kuri atėmė iš vaikų tėvą, o iš motinos — vyrą. Už tos konkurentės ir karaliaus Kreonto nužudymą korintiečiai keršys ir Medėjai, ir jos vaikams. Euripidas vėl didina veiksmo tragiškumą: motina neatiduos savo vaikų korintiečiams žudyti, ji pati juos nužudys ir, palikusi Jasoną gyvą, pabėgs į Atėnus. Toks veiksmo komponavimas

²⁶ Albin Lesky, *Die griechische Dichtung der Hellenen*, Göttingen, 1956, S. 163, 164.

yra būdingas Euripidui, tragiškiausiam iš visų graikų tragikų. „Ieškoti loginio motyvavimo vaikų nužudymui, kaip daro netgi Šlegelis ir Bernhardas, ir rasti, kad to motyvai yra nepakankami, arba galvoti, kaip mano Hermanas, kad Jasono vaikai būtų galėję pakliūti į saulės vežimą gyvi ir, tur būt, su pedagogu ir žaislais,— sako I. O. Anenskis, pajuokdamas loginio motyvavimo šalininkus,— visas šis doktrinizavimas arba geri norai, aišku, nesutaikomi su heleniškojo tragiko kūryba. Reikia bent įsivaizduoti save poetu, kada kalbi apie poeziją“²⁷. Taip pakrypsta tragedijos veiksmas, įvedus Egėjo sceną. Iš to matyti šios scenos reikšmė „Medėjos“ tragedijai.

Toks yra psichologinis ir dramatinis Egėjo scenos ryšys su pačiu kūrinium. Kyla klausimas, ar reikia, ar galima istoriškai pagrįsti Egėjo atvykimą į Korintą pas Medėją? Iš tikrųjų, jeigu remsimės istorine Atėnų ir Korinto santykių tiesa, negalėsime visko išaiškinti ir pagrįsti: Karo išvakarėse Atėnų teatras pastatė „Medėjos“ tragediją, kurioje, kaip žinome, Atėnų karalius Egėjas atvyksta pas Medėją. Euripidas „Medėjoje“ iš tiesų norėjo paliesti politinius Atėnų ir Korinto santykius ir, nors atsargiai, bet užsimena apie tai. Tačiau teikti tokį politinį pobūdį „Medėjos“ tragedijai, kokį jai teikia J. V. Otkupščikovas, nepakanka. Jeigu jau vertiname „Medėją“ ir kaip politinę tragediją, tai nereikia užmiršti ir jos poveikio to laiko žiūrovui-atėniečiui. Kokį įspūdį atėniečiams galėjo daryti Korinto karaliaus ir jo dukters nužudymas „Medėjoje“, pastatytoje Peloponeso karo išvakarėse? Tai tikrai ne sutaikymo, o atėniečių keršto kurstymo prieš korintiečius motyvas. Juo labiau šis įspūdis stiprėja, kad tragedijoje Korinto karaliaus ir jo dukters žudikės Medėjos prieglobstis nurodomas Atėnuose. Be to, korintiečių moterų choras karo išvakarėse gieda Atiką ir Atėnus aukštinančią giesmę. Ši giesmė — tai taikos ir vienybės himnas. Toks prieštaringas „Medėjos“ dvilypumas, matyt, nepatiko atėniečiams sunkiu momentu, kada grėsė karo pavojus Atėnams, kada prieš kariusomenę stovėjo prie Atikos sienų ir laukė įsakymo pradėti karo veiksmus. Už „Medėją“ buvo paskirta tik trečioji premija, nes, matyt, politinė „Medėjos“ pusė nepatenkino atėniečių Peloponeso karo išvakarėse. Be to, čia lėmė ir kita šios tragedijos pusė: joje per daug natūralistiškai, pabrėžiamai vaizduojamas Medėjos asmenybės dvilypumas ir žiaurumas. Šioje tragedijoje nėra Sofoklio tragedijų herojų kilnumo, joje per maža patriotinių motyvų.

Prikišama Euripidui ir dėl „Medėjos“ tragedijos atomazgos. Sakoma, kad veiksmas mašinaliai rieda be tolesnio psichologinio pagrindo²⁸. Vis dėlto po tokios šurprios scenos — Medėjos vaikų nužudymo — būtų neįtikinama ir neprasminga sulėtinti veiksmo vystymą, įvedant ilgesnius dialogus arba kitokio pobūdžio scenas. Kad veiksmas atomazgoje rieda tokiu tempu, šiai tragedijai išėina tik į gera, nes nė vienas iš veikėjų negali turėti tokių tragiškų bruožų, kaip Medėja. Perkelti ilgesniam laikui apmąstymą ir kančią į Jasoną nėra jokio reikalo. Jo charakteris pakankamai pavaizduotas, rodyti jį ilgai atgailaujantį nėra prasmės. Dėl to autorius ir tegalėjo šią tragediją užbaigti greitejančia veiksmo linija.

Paskutinė scena, kur Medėja slibinų traukiamame vežime bėga į Atėnus, ne tik šių laikų skaitytojui atrodo nenatūrali, dirbtinė. Kiti tarybiniai literatūros kritikai, pritardami Aristoteliui, pastebi: „Mus Medėja, matyt, pasiekė antrą kartą perdirbta; tačiau joje liko nepašalintas trūkumas, nurodytas Aristotelio „Poetikoje““ (skyr. 15). Fabulų atomazgos turi išplaukti iš pačių fabulų, o neturi būti sprendžiamos „ma-

²⁷ И. О. Анненский, Театр Ефрепида, т. 1, стр. 210, С-Петербург, 1960 г.

²⁸ Paulys, Real Encyclopädie der klassischen Altertumswissenschaft, Neue Bearbeitung von Georg Wissowa, sechster Band, Stuttgart, 1909, S. 1271.

šinos“, kaip „Medėjoje“²⁹. Bet iš tikrųjų mitas reikalavo parodyti tą furiją-burtininkę, bėgančią į Atėnus, nes tokia, o ne kitokia forma buvo įprastinė graikų mitologijoje. Šioje tragedijoje natūrali, žmogiška Medėjos asmenybė turi ir kitą savo bruožą — burtininkės, kerėtojos. Šis paskutinis bruožas, tiesą pasakius, nelabai derinasi su žmogiškąja Medėjos asmenybe. Dėl to šių laikų skaitytojui darosi kažkaip nesu-prantamas nei slibinų traukiamas vežimas, nei Medėjos asmenybės dvi-lypumas. Bet mitologiją Euripidas čia paliko, tur būt, raganai-burtinin-kei pavaizduoti.

Iš to, kas buvo aukščiau išdėstyta, matyti, jog Euripido „Medėjos“ tragedija kompozicijos atžvilgiu yra vieningas, darnus kūrinys. Veiks-mas joje vyksta nuosekliai, atskirų veikėjų pergyvenimai ir aistros atski-rose tragedijos vietose nutraukia minčių nuoseklumą, bet, apskritai, jis nepažeidžiamas ir nekenkia šios tragedijos kompozicijos vieningumui. Egėjo įvedimas į tragedijos veiksmą yra motyvuotas. Tą motyvavimą dar labiau sustiprina politinis elementas. Egėjo scena yra tartum centras, iš kurio numatomas kelias tolesniam šios tragedijos planui. Bet koks mėginimas keisti arba kitaip komponuoti „Medėjos“ tragediją, nagrinė-jant atskiras eilutes ir ieškant tarp jų ryšio nebuvimo, yra scholastinio metodo liekana. „Medėja“ buvo ir tebėra viena iš geriausių Euripido tragedijų.

²⁹ Академия наук Союза ССР. — История греческой литературы, т. 1, 1946, стр. 380.

Vilniaus Valstybinis V. Kapsuko v. universitetas
Klasikinės filologijos katedra

Iteikta
1963 m. vasario mėn.

К ВОПРОСУ О КОМПОЗИЦИИ «МЕДЕИ» ЭВРИПИДА

Б. КАЗЛАУСКАС

Резюме

Композиция «Медее» Эврипида не раз привлекала к себе внимание литературоведов, которые высказывали различные мнения. Одни из них композицию «Медее» считают безупречной, другие же находят в ней немало недостатков. Особенно искусственным считается введение в эту трагедию сцены с Эгеем.

Цель публикуемой статьи — заново пересмотреть высказанные в науке об античной литературе мнения по данному вопросу. В качестве отрицательной оценки автором статьи взяты самые острые и характерные высказывания Е. Бете. Критикуя необоснованные упреки по отношению к трагедии «Медее», автор данной статьи выдвигает и свое мнение относительно единства композиции «Медее» и мотивировки сцены с Эгеем. Сцена с Эгеем вытекает из психологических и политических мотивов трагедии. Медее нужна помощь и защита, и такую защиту ей представляет в этой сцене Эгей. Политические мотивы как до сцены с Эгеем, так и в содержании данной сцены придают ей своеобразный, необычный оттенок и связывают ее с трагедией в одно целое. Сцена с Эгеем является как бы центром трагедии, из которого вытекает дальнейший сюжетный план. Попытки выбросить или заменить сцены в трагедии «Медее» — бесплодны и лишь нарушают замысел произведения.

В статье указывается, что эксод «Медее» является естественным, натуральным. Но введение колесницы, запряженной драконами, показывает двойственную натуру Медее: обыкновенной женщины и мифической колдуньи. Все это подтверждает, что действие «Медее» Эврипида является последовательным, а композиция ее — единой.